

Almaz Ýyldyrym

Category: Goşgular, Kitapcy, Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly

написано kitapcy | 22 январа, 2025

Almaz Ýyldyrym

ALMAZ ÝYLDYRYM

Almaz Ýyldyrym ýa-da Ýyldyrym Almazzada (25.03.1907-nji ýylda dogulýar – 14.12.1952-nji ýylda Türkiýäniň Elazig şäherinde aradan çykýar), azerbaýjanly emirgrant şahyr.

1930-njy ýylda sowet häkimiýetine garşy gidýär diýen bahana bilen Dagystana (Derbende), soňra Kryma sürgün edilýär, ol ýerde-de howply hasaplanyp, Türkmenistana ugradylýar. Aşgabatda şahyryň jany howp astyna girensoň, bialaç Türkiýä gaçýar.

■ Ömri:

Kakasynyň ady Abdylmuhammet, ejesiniň ady Nisa Hanym bolupdyr. Daýhançylyk bilen meşgullanan bu maşgala Apşeronyň Gala obasynda ýaşapdyr. Almaz Ýyldyrym 1914-1915-nji ýyllarda Eýrandan gelen işçiler üçin açylan "Ittihad" mekdebine girýär. Sapaklaryň köpüsi pars dilinde berilýänem bolsa, azerbaýjan dilinden okadylýardy. Mekdebi tamamlanda ol eýýäm iki dilde-de suwara gepleşip we okap bilýärdi. Şahyryň ýokary okuw jaýyna girende gündogarşynaslygy saýlap alýar.

Almaz Ýyldyrym 1927-nji ýylda Azerbayjan Döwlet uniwersitetiniň Gündogar edebiýaty bölümine girenem bolsa, kakasynyň söwdagärdigini bahanalap, ony okuwdan çetleşdirýärler. Emma onuň okuwdan çykarylmagynyň düýp sebäbi, ýazýan goşgulary we olaryň käbirleriniň Türkiýede ýaýramagydy.

Uniwersitetden çykarylan Almaz Ýyldyrym Azerbaýjanyň proletar jemgyýetiniň hataryna girýär. Bu döwürde azerbayjan edebiýatyny kämilleşdirmek we ony has-da tanatmak üçin dürli guramalar gurulyp başlanypdyr.

Şahyryň Dagystana sürgün edilmegine sebäp bolan şu aşakda türk dilinde asyl nusgasynda berilen goşgy hem Türkiýäniň "Hayat" žurnalynda çap bolan ekeni:

"Zirvende oynayaşan rüzgarlar acı,
Yıllardır görünmez başımın tacı,
Anlat ki derdinin nedir ilacı,
Nedir bu dumandan tüller, a dağlar?"

Boynunda kızıldan rengin bir deste,
Laleler dağılmış yolların üste,
Gel sen bu ülkeden bin kurban iste,
Senden esirgemez, yollar, a dağlar!..."

Has soňra aýaly Ziwer Hanym we üç aýlyk çagasy bilen Eýrana gitmekçi bolup Aşgabatdan ýola çykýarlar. Ýolda barýan kerweninden bölünip galýar we ýeke özüleri ýol aşmaly bolýarlar. Eýrana baranlaryndan soňra eýran polisiýasy olary saklap tussag edýärler. Içaly bolaýmasynlar diýip biçäreleriň başyndan itiň gününü salýarlar, netijede saglygy pese gaçan şahyr türmeden çykansoňam ugry bolmaýar. Şahyryň ykbalyna mundan beýläkki ömür ýolunda ýat illerde mysapyrlyk çekmek bardy. Ölümiň öýünde özüni Türkiýä atan şahyr Elazigde we Palu raýonynda başlangyç mekdepde mugallymlyk edýär.

Soňra Elazigde ýaşayyş jaý ulanyş müdirliginde (Iskan müdürlüğü) işleýär, belli bir wagtdan soňra Malatýanyň Ýaşayyş jaý ulanyş müdirliginiň başlygy-da bolýar.

1936-njy ýylda şahyryň ekiz ogly bolýar. Atlaryna Eldegez we Ýurdawar goýup, olaryň gelejekde ata watanlaryna dolanmagyny umyt edipdir. Gynansak-da, şahyryň bu iki ogly agyr kesele ýolugyp, ikisi-de bir günde aradan çykýar. Bu hasratly waka barada şahyryň "Bir günde ölen" atly elegiýasy bar. Yzýany bilen ejesiniň ýogalmagy, ýanyoldaşynyň bu agyr günlere döz gelmezligi, kakasynyň türmä salynmagy we azatlyga çykan badyna onuň aradan çykmagy şahyra juda agyr degýär. 1952-nji ýylyň 14-nji ýanwarynda dogduk ýurdundan uzakda, watan hasraty bilen ýanyp tutaşan Almaz Ýyldyrym ahmyr we arman doly gözlerini ömürlük ýumýar. Mazary Malatýanyň Kale posýologyndadyr.

■ Döredijiligi:

Şahyr goşgularyny "A.Y.", "A-zâde", "A.İ.", "Almaszâde İ." lakamlar bilen ýazypdyr. Ilkinji goşgulary "Maarif ve Medeniyet", "Şarq Qadını", "Maarif İşçisi" žurnallarynda çap edilýär. Türkiýede ýaşan ýyllary Şengel atly familiýany-da ulanypdyr.

Almaz Ýyldyrymyň edebi mirasy häzire çenli doly toplanlymandyr we öwrenilmändir. Şeýle-de bolsa onuň köp goşgusy "Ýumdurylmadyk ses" ("Boğulmayan Bir Ses") ady bilen Türkiýede kitap görnüşinde neşir edilipdir.

■ "Gara dessan" goşgusy:

KARA DESTAN

Kimse bilmez Tanrıdağın yaşını
Düşman almış Altayların başını
Uçurmuşlar baştan devlet kuşunu
Satvetine yüz çevirmiş zaman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Dört bir yana dağılmış Türk soyları
Sönmüş ocak, göçüp gitmiş boyları
Dertli dertli akar bozkır çayları
Sağlar içten gizli ümit guman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Azerbaycan dert içinde boğulmuş
Sevenleri diyar diyar kovulmuş
Ağla şair ağla yurdun dağılmış
Nerde kopuz, nerde kırık keman hey
Nerde büyük vatan, nerde Turan hey.

Ağ alnıma kara yazı yazılmış
Yaylalarda düğün dernek bozulmuş
Gelinlerin kur saçları çözülmüş
Yada kalmış dilek elden yaman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Dağdan dağa çarkıp gitmiş doğanlar
Kayalara iz bırakmış al kanlar
Ordulara buyruk vermiş ilhanlar
Harda kalmış setler yıkan ferman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Harap olmuş Buharası Başkenti
Matem tutmuş Semerkant'ı, Taşkent'i
Kendi söyler döker gözden yaş kendi
Ne ozan var, ne yazan, ne şaman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Kazan, Başkurt batmış, Kırım sürülmüş
Benim badem gözlü yarım sürülmüş
Konum komşum bütün varım sürülmüş
Bulunur mu Sibirya'da iman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Türk elleri birbirine yadlanır
Kazak, Kırgız, Türkmen, Özbek otlanır
Azeri Türk yanar içten odlanır
Ana yurdum içden hali duman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Orhun çağlar, yatmış eller ayılmaz
Tarım çayı doğru yöne koyulmaz
Hey! Seslenir Amuderya duyulmaz
Siriderya da kalmamıştır derman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Hazar coşar haber salır kuruna
Akar gedip kur sürüne sürüne
İdiz ağlar, Altınordu yödine
Aral kendi varlığından pişman hey
Koca Türk'ün düştüğü dert yaman hey.

Azerbaycan dert içinde boğulmuş
Sevenleri diyar diyar kovulmuş
Ağla şair ağla, yurdun dağılmış

Nerde kopuz, nerde kırık keman hey
Nerde büyük vatan, nerde Turan hey...

Ýazyjy şahyrlaryň we alymlaryň terjimehaly